

تدریس تأملی

© معصومه بدری، دکتر بهمن حوریزاد، بازنشسته آموزش و پرورش (پژوهشگر)

← تدریس تأملی چیست و چگونه می‌تواند در تدریس مجازی اثربخش و جذاب، هم به معلم و هم به دانش‌آموز، لذت یادگیری را بچشاند و فضای عاطفی و روانی همگان را به آرامش و دل‌آرامی تبدیل کند؟ این روزها آموزش‌های مجازی با چالش‌هایی مواجه شده‌اند و آموزگاران فکور و علاقه‌مند در جست‌وجوی راه‌حلی برای حل برخی از چالش‌هایی هستند که در محدوده اختیار عمل آن‌هاست. در واقع، از خود سؤال می‌کنند من چه کاری می‌توانم انجام دهم؟ نه اینکه دیگران باید این کار و آن کار را بکنند؛ چون آن‌ها در اختیار من نیستند! انتخاب هریک از این راه‌ها نتایج متفاوتی در بر خواهد داشت. به یقین اولی به من اعتماد به نفس و خودباوری می‌دهد و دومی مرا خسته و خسته‌تر می‌کند.

تدریس در محیط مجازی باید بر سه اصل «فعال بودن یادگیرنده، تعامل و مشارکت، و راهنمایی معلم» استوار باشد. برای اجرای تدریس اثربخش، معلم باید محتوای درس خود را به شکل خودآموز، ساده و چندرسانه‌ای تهیه و به دانش‌آموزان ارائه کند. سپس با طراحی تکالیف یادگیری مناسب، دانش‌آموزان را با موضوع درس درگیر کند و در کنار آن موضوعات مهم و چالش‌برانگیز را برای ایجاد بحث ارائه دهد. سپس به صورت فردی یا گروهی، به دانش‌آموزان راهنمایی و بازخورد ارائه دهد و در انتهای درس ارزشیابی به عمل آورد.

چگونه از راهبرد تدریس تأملی کمک بگیریم؟

تدریس تأملی راهبردی است که به دسته اولی‌ها کمک می‌کند تغییر را از خود شروع کنند، لذت آن را بچشند و به دانش‌آموزانشان هم بچشانند. تدریس تأملی فرایندی است که طی آن معلم درباره آنچه انجام داده است، تفکر می‌کند:

من چگونه عمل کردم؟ این فرایند از بازنگری آنچه انجام شده (از طریق بازبینی ویدیوی تدریس مجازی خود)، شروع می‌شود. آنچه در کلاس مجازی تدریس شده و کنش و واکنش‌ها، تعامل‌ها، و هر آنچه به تغییر و بهبود نیاز دارد، تجزیه و تحلیل می‌شود. تدریس خلاق به معنای جست‌وجو و یافتن مسائل و چاره‌اندیشی

برای حل خلاقانه آن‌هاست؛ فعالیتی که در بازبینی و خوداندیشی خود معلم، به شناخت مسائل و ایده‌یابی و ایده‌پردازی کمک می‌کند و معلم یاد می‌گیرد ابتدا یاد بگیرد و بعد یاد بدهد. تفکر درباره اینکه چه چیزی موجب عملکرد خوب من می‌شود، مهم و مبتنی بر واقعیتی برآمده از کلاس است؟

در فرایند بازبینی تدریس و تفکر توسط خود معلم، چند سؤال نیاز به تأمل دارند و به همین مناسبت این رویکرد «تدریس تأملی» نام گرفته است. سؤالات عبارت‌اند از:

✓ در تدریس چه کاری انجام شده و من در حین تدریس داشتم چه می‌کردم؟
✓ چرا فعالیت خاصی را انجام می‌دهم؟
✓ آیا دانش‌آموزانم به خوبی یاد می‌گیرند؟
✓ چه چیزی موجب عملکرد خوب یا بد من و دانش‌آموزانم می‌شود؟

در رویکرد تدریس تأملی، بسیار بجا خواهد بود که از فن‌بدیعه‌پردازی و مرحله قیاس مستقیم استفاده کنید و سؤال «شباهت‌های سالاد با کلاس مجازی» را از خود بپرسید. شباهت‌ها را یادداشت کنید و بعد از خود سؤال کنید چه چیز سالاد را خوشمزه و جذاب می‌کند؟ به همین قیاس، چه چیزی تدریس مرا خوشمزه و جذاب می‌کند؟

✓ در تدریس چه تغییراتی بدهم تا جذاب شود؟
✓ چه چیزی را کم و یا زیاد کنم تا نتیجه بهتری عاید شود؟
✓ در طراحی تدریس مجازی چه تغییراتی لازم است؟
✓ در سطوح یادگیری چه تغییری صورت دهم تا یادگیری را عمیق‌تر کند؟

✓ برای تعامل بیشتر دانش‌آموزان با یکدیگر و با خودم، چه تغییراتی ایجاد کنم؟

✓ سازمان‌دهی خلاقانه عناصر و مؤلفه‌های تدریس چه تغییری لازم است؟

✓ در طراحی تکالیف خلاق و چالش‌برانگیز چه تغییراتی ایجاد کنم؟

✓ در فرایند ارزشیابی مجازی چه تغییراتی ایجاد کنم تا اطمینان پیدا کنم دانش‌آموزانم مطالب و مهارت‌ها و نگرش‌ها را به درستی کسب کرده و آموخته‌اند؟

✓ برای جلب مشارکت بیشتر دانش‌آموز و ولی همراه او، چه تغییراتی را در تدریس و در مرحله طراحی ایجاد کنم؟

✓ در روش‌های تمرکز بخشی بیشتر دانش‌آموز و رسمیت

بخشیدن به تدریس در محیط عاطفی و غیررسمی منزل چه تغییراتی باید انجام دهم؟

✓ برای برقراری ارتباط عاطفی با دانش‌آموز و ولی همراه او چه کارها و فعالیت‌هایی را باید طراحی کنم؟

✓ برای طراحی اندیشمندانه درس در فضای مجازی و مدیریت زمان، بهتر است چه تغییراتی انجام دهم؟

✓ در نقش اولیای دانش‌آموزان، در آموزش‌های مجازی چه تغییراتی لازم است ایجاد کنم تا چتری حمایتی برای یادگیری ایجاد کنم؟

✓ چگونه می‌توانم از عکس‌العمل‌های خود دانش‌آموزانم آگاه شوم و از خود آن‌ها راهی برای تسهیل یادگیری بیشتر در تکالیف و هدایت فرایند یادگیری کشف کنم؟ برای مثال، آیا می‌توانم در اتاق فکر یا تالار گفت‌وگویی که رسانه در اختیار من و دانش‌آموزانم گذاشته است استفاده کنم و یادگیری از همسالان (یادگیری مشارکتی) و ارزیابی همسالان را به‌عنوان فرصتی ارزشمند ایجاد کنم؟ یا روی مشکلی که بیشتر

دانش‌آموزان دارند تمرکز کنم و به‌راحتی از آن رد نشوم؟

✓ از خود سؤال کنید چگونه دانش‌آموزان را جذب فرایند یادگیری می‌کنید؟ هر آنچه را می‌خواهید تغییر دهید و بهبود ببخشید و هر راهی را که برای بهبود آن انتخاب می‌کنید، بنویسید و پیامدهای هر انتخاب را حدس بزنید.

✓ چگونه و با چه تغییراتی می‌توانم به دانش‌آموزانم کمک کنم به مهارت‌های زندگی، مهارت‌های پژوهشی، و استفاده از فناوری‌ها، رسانه‌ها و وسایل آموزشی، روحیه پرسشگری و خودارزیابی و تشخیص نقاط قوت و ضعف‌های یادگیری دست یابند؟

✓ چگونه و با چه تغییراتی در طراحی و تدارک هدف‌های یادگیری در ساحت‌های شش‌گانه تربیت، می‌توانم در تربیت اخلاقی، اعتقادی و فرهنگی به دانش‌آموزانم کمک کنم؟

✓ چگونه و با چه تغییراتی می‌توانم نگرشی مطلوب و متقابل بین خود و اولیا ایجاد کنم تا تعاملی چندجانبه و مطلوب ایجاد و تدریس را از مقبولیت و مشروعیت بیشتری برخوردار کنم؟

مطالبی درسی که یاد گرفته‌اند یا هر چیزی که نتوانسته‌اند یاد بگیرند، خلاصه و صادقانه توضیح بدهند. به آن‌ها اجازه دهید باز خورد خود را به‌صورت ناشناس هم ارائه دهند. پاسخ‌ها را یادداشت کنید.

کافی اختصاص داده‌اید؟ آنچه را خیلی متفاوت انجام داده‌اید و در واقع عملکرد دقیقی داشته‌اید که از آن لذت برده‌اید، یادداشت کنید. بعد از تدریس و در پایان آن، از دانش‌آموزان خود بخواهید درباره

تدریس تأملی به شما کمک می‌کند، بعد از تدریس فرصتی به وجود آورید که تدریس خود را ببینید و نکاتی را که در تدریس‌تان وجود دارد، یادداشت و بررسی کنید آیا برای یادگیری دانش‌آموزان زمان

همچنین می‌توانید از یکی از همکارانتان بخواهید تدریس شما را ببیند و ایشان نیز بازخورد صادقانه به شما بدهد. همین‌طور از اولیای دانش‌آموز بخواهید بازخورد صادقانه و حمایتی بدهد. به همه بگویید قصد دارید پیشرفت کنید. این رفتار نماد خوبی از اخلاق حرفه‌ای شما خواهد بود.

نکته

معلم‌ان عزیزی که تجربه‌های ارزشمندی از درس‌پژوهی دارند، می‌توانند از رویکرد درس‌پژوهی نیز در تدریس مجازی بهره ببرند. بر این اساس، لازم است معلم‌ان هم‌پایه و حتی عضوی از پایه‌ی قبل و عضو دیگری از پایه‌ی بعد، اتاق فکر یا تالار گفت‌وگویی ایجاد کنند و پژوهش مشارکتی را در تدریس مجازی نیز معنا ببخشند و هم‌افزایی داشته باشند (همان‌گونه که با دوستان و اعضای خانواده گروه تشکیل می‌دهیم).

متوجه خواهید شد، در آموزش‌های مجازی هیچ‌گونه محدودیتی وجود ندارد و حتی فرصت‌هایی فراهم شده‌اند که قبلاً وجود نداشتند.

در واقع، با بهره‌گیری از تدریس تأملی، پیش‌فرض تأثیرگذار بر شیوه تفکر من معلم این خواهد بود که وقتی من یاد می‌گیرم، دانش‌آموزانم هم یاد می‌گیرند. در این شیوه هر دو طرف تدریس رشد می‌کنند و از تدریس و یادگیری لذت خواهند برد.

تدریس تأملی در واقع به ایجاد زمینه‌هایی برای به‌وجود آوردن اندیشه، پرورش و به‌کارگیری آن کمک می‌کند و تدریس را خلاقانه می‌کند. یادمان باشد، در عصر دانایی و دوران جامعه دانش‌بنیان، بیشترین تأکید بر پرورش مهارت‌های اندیشیدن، مشکل‌یابی، مشکل‌گشایی و نبوغ، برقراری ارتباطات انسانی صحیح و خردپروری است و این

مهم در به‌کارگیری رویکرد تدریس تأملی و خوداندیشی خوب و تأثیرگذار عمل خواهد کرد! کافی است امتحانش کنیم.

به‌خوبی می‌دانیم که معلم‌ان به بازخوردهای واقعی نیاز دارند. یقیناً تدریس تأملی دقیق‌ترین، صادقانه‌ترین و اجرایی‌ترین روش ارزیابی است که بلافاصله به من معلم بازخورد می‌دهد؛ بازخوردی که از دیگر بازخوردها متفاوت‌تر و کاربردی‌تر است. یادمان هست و خواهد بود که در مهندسی هندسه تغییر، تغییر باید از خود آغاز شود و انتظاری از تغییر دیگر عوامل نداشته باشیم.

به‌خوبی می‌دانیم که تلاش شما و همکارانتان در تدریس مجازی و در قالب تیم درس‌پژوه، قبل و بعد از تدریس، کیفیت تدریس شما را تضمین می‌کند. خوب است از تفکر و تأمل قبل و بعد از تدریس به‌خوبی استفاده کنید.

✓ در آموزش مجازی، به‌جای حضور و غیاب سنتی، گوش دادن مؤثر به سخنان دانش‌آموز لازم است. با احترام آن‌ها را صدا بزنید و نام دانش‌آموزان را به‌خاطر بسپارید. از دانش‌آموزان تشکر و قدردانی کنید. دانش‌آموز را تا پایان کلاس فعال نگه دارید و اجازه بحث و اظهار نظر بدهید.

✓ رفتارهای مطلوب دانش‌آموز را با تشویق و تأیید در نظر داشته باشید.

✓ برنامه انضباطی را با خونسردی اعمال کنید. دانش‌آموز متخلف را متوجه ارتباط رفتارش با نتیجه منطقی ناشی از آن بکنید. لذا به‌منظور تسلط مؤثر بر دیگران، ابتدا باید بر خودتان مسلط باشید. با رفتار، صدا، منش، صداقت، وقت‌شناسی، ثبات و عدالت‌الگوی موفق‌ی ارائه دهید. در هیچ شرایطی، از دانش‌آموزان نزد اولیایشان انتقاد و شکایت نکنید.

✓ از تجربه‌های همکاران با رهیافت درس‌پژوهی بهره بگیرید. وقت‌شناس باشید. نتایج تکالیف و آزمون‌ها را زود اعلام کنید. عادلانه برخورد کنید. تفاوت‌های فردی و ویژگی‌های خاص دانش‌آموزان را در نظر بگیرید. سرحال و خوش‌رو باشید.

✓ قبل از آمادگی برای شروع درس خود، مطمئن شوید جلسه را برنامه‌ریزی کرده‌اید.

✓ زمان فعالیت‌های فردی و تیمی و زنگ تفریح‌ها را مشخص کنید.

✓ قوانین و انتظارات خود را قبل از شروع کلاس تنظیم کنید.

✓ تعیین قوانین و انتظارات واضح در مورد دانش‌آموز و پایه تحصیلی و مقتضیات سنی او به‌عنوان یادگیرنده مهم است. میزان مشارکت، فعالیت (فردی و تیمی) و مهلت انجام فعالیت‌ها نیز مهم است. شیوه پاداش دادن خود را توضیح دهید. مطمئن شوید قوانین را به روشی مثبت ارائه می‌دهید. برای مثال، به‌جای گفتن «کلام هم‌کلاسی‌های خود را قطع نکنید»، می‌توانید بگویید، «لطفاً وقتی می‌خواهید در بحث شرکت کنید، از یک‌کس مورد نظر استفاده کنید. دست خود را بالا ببرید.»

✓ همه قوانین باید به ساده‌ترین شکل ممکن و آسان دنبال شوند. دانش‌آموزان خود را از وظایف و مسئولیت‌هایشان (یادداشت‌برداری، خلاصه کردن، آزمایش و انجام تکالیف) آگاه کنید.

✓ تکالیف کاربردی طراحی کنید. می‌خواهیم اتاق خودتان را رنگ‌آمیزی کنید. ابتدا سطوح اتاق را اندازه بگیرید. سپس مقدار رنگ را محاسبه و دیگر مواد و وسایل لازم را تهیه و میزان مبلغ هزینه را برآورد کنید.

حالا والدین و مربیان متوجه می‌شوند، برخلاف عملکرد گذشته، آموزش و یادگیری به درد زندگی می‌خورد و به دانش‌آموز، توانش، دانش و نگرش می‌دهد. دیگر صرف حافظه و حافظه‌پروری واجد ارزش نیست!